

Դէպի եկայք առ իս կոչին զիմելը աշխատութիւն մըն է: Խնամքով մարզանք

ԿՈՑԻՆ
ԻՐԱԳՈՐԾՈՒՄԸ

պէտք է այդ աշխատութեան զիմանալու և զայն արդիւնաւորելու համար: Խնամքով չէ՛ որ կու

զայ երկնից թաղաւորութիւնը: Կրնա՞ք բնորոշել, նետել ինքնախաբուծեան լուծը ձեր վրայէն, որ թեթեւաք և զուարթանք:

Փրկիչը հրեական Տաճարին աւելորդ ծանրութիւններուն տակ ճնշուած ու այլապէս չհոգիները կ'ուզէր ազատել և առնել զանոնք սիրոյ թեթեւ լուծին տակ: Քրիստոնեայ աշուղդ և յարանուանութիւններուն առաւել նուազ զուսուոր պատմութեանը՝ բաւական չեն անշուշտ սիրոյ լուծին ներքե խոնարհած բլլալու համար: Խնդիրը այն է որ ինչպիսի բան թօթափած ենք մեր ինքնախաբուծիւններէն:

Մենք պէտք է յարմարինք աւետարանական սկզբունքներու: Եւ ո՛չ թէ յարմարեցնենք զանոնք մի ձգտումներուն և յաւակնութիւններուն:

Քրիստոնէութիւնը, բառինքան, շատ ազատամիտ է, և իր բարոյականը բոլորովին համապատասխան մեր հոգեկան և մտաւորական բնորոշանալութիւններու զարգացման: Կրօնքի արտաքին ձևերուն և արտայայտութեան կերպերուն մէջ մարդիկ կրնան տարբերիլ և զանազանիլ, այս երանգները անխուսափելի են, իրեն հետեւաք միջավայրի պայմաններուն, բայց սկզբունքը մէկ է և հաստատ ամէնուն համար և ամէն ժամանակի և զարու համար: Ինչպէս ինքն Քրիստոս մէկ է, Աստուծայի խօսքով, և նո՛յն՝ երէկ, այսօր և յաւիտեան:

Պէտք է բնորոշել որ քրիստոնեայ եկեղեցիներու և ժողովուրդներուն բոլոր սխալներուն և ձախողութեաններուն կեղծումն է չյարմարիլ Աւետարանին, այլ յարմարեցնել զայն իրենց գիտութեան, իրենց նշխարաւորութեան, իրենց շահերուն, մէկ խօսքով՝ իրենց ինքնախաբուծիւններուն:

Եկայք առ իս. պէտք է երթալ անոր, և երթալու համար ազատ և ճիշտ քայլերով, պէտք է թօթափել ծանր ծանր բեռները մեր յաւակնութիւններուն, մեր հաշիւներուն, մեր զիտութիւններուն, և

մեր տգիտութիւններուն, այսինքն բեռները մեր բոլոր ինքնախաբուծիւններուն:

Հոգիի և մտքի այս թեթեւացումները առակ և բնորոշակ պիտի բնեն մեզ չիտակ և շուտ վազելու դէպի փրկարար ԿՈՑԻՆ. և մօտենալով Փրկչին, մտերմանալով անոր ձայնին զօրութեան, անոր սիրոյն մագնիսականութեան, պիտի մաքրագործուին մեր հոգեկան տկարութիւնները, պիտի ապրինք Քրիստոսով, պիտի զգանք զայն ինչպէս զգաց Պօղոս և ապրեցաւ: Վասն զի այս է լուսն կրօնքը: Մենք անոր պաշտած ենք. անոր յարմարած ենք: Հոս ինքնախաբուծիւն չկայ այլեւս, կայ ինքնազոհացում: Հոգին հասած է իր հոգեւորական, իր կրօնական բարձրութեան: ԿՈՑԻՆ իրագործուած է:

Բ. Ե.

ԲԵԹՍԱՄԻԻՍԻ ՍԱՅԼԸ

Ա.

Հին Կտակարանին մէջ պատկեր մը կայ, որ գրականութեան մէջ անմահացած է, իրբե խորհրդանկար իրենց տաճարակրած գաղափարին համար զոհարեւած կեանքներուն:

Կը պատմուի հոն (Ա. Թագ. 2. 41.) թէ Փղատայիները Ուխտին Տապանակը եօթը ամիսներ իրենց մօտ գերի պահելէ վերջ, հարկ դատելով հուսկ ուրեմն իր տէրերուն վերադարձնել զայն, երկու անդրանկածին երինջներէ քաշուած սալլի մը մէջ զրին ահաւոր սրբութիւնը, և ճամբայ հանեցին դէպի Յուդայի երկիրը:

Սահմանադրուիլու տառջին քաղաքին՝ Բեթսամիւսի մօտերը, երբ Իսրայէլացիները նշմարեցին զայն, բնդ առաջ վաղեցին ցընծալից, ու իրենց խանդավառութեան առաջին զօրը եղաւ իսկոյն խարոյկ մը կազմել սալլին փայտակոյտէն, ու անոր վրայ ողջակիզել երինջները: Կրողները զոհելով այսպէս կրուածին:

Տեսնելով վերաբերմունքը զոր հայ քաղաքական կեանքի այս վերջին վերածնութեանն ասդին իրարու յաջորդող մեր երկու Հանրապետութիւնները, ձեւական քանի մը մանրամասնութեանց տարբերութեամբ մի-

այն, ցոյց տուին Հայ եկեղեցիին հանդէպ, միաքանիւրքայ այդ պատկերին և անոր խորհուրդին:

Չէ՞ որ Հայաստանեայց եկեղեցին մեր ազգին դոյութեան մէջ այն հաստատութիւնն է, որ մեր քաղաքական կեանքի վերջին եզերական անկումէն, այսինքն Ուսմանից չիջումէն ի վեր, դարերով իր ծոցին մէջ պահեց և հովանաւորեց Հայ ազգային ինքնութեան գաղափարը, ընկելով ինչ որ հարկաւոր է և հնարաւոր, որպէսզի չկորսուի ազգին հոգւոյն և ապագային հոմար այնքան կենսական այդ սկզբունքը:

Ու հիմակ, երբ քաղաքական դէպքերէ նպաստաւորութեամբ ազգային առաքինութիւններով տիրապետած, կը հասնի վերջնական վայրկեանը, ուր հորիկ կ'ըլլայ ազգային ինքնութեան պահպանումին հոգն ու գործը յանձնել բուն իր արքայը, Ազգին քաղաքական իշխանութեան, այս վերջինին առաջին արտքը կ'ըլլայ առաջնապետութեամբ գաղափարին զո՞ւ մատուցանել պահպանող դոյութիւնը ինքնին:

Հայաստանեայց եկեղեցին և այլապէս

Իրողութիւնը ա՛յնքան ակնհեր է որ այս բաղդատութիւնը անասարկելի պէտք է նշկատուի:

Կաշկանդիչ անօրինութիւնները, զորս մեր առաջին Հանրապետութիւնը, այս կամ այն կերպով, առաջին օրէն սկսաւ ընել եկեղեցւոյ իրաւանց և Մայր-Աթոռոյ իրաւասութեանց վերաբերմամբ, և արտակարգօրէն սեղմել այն իրաւակորզը, զոր արդի Հանրապետութիւնը տարի մը առաջ հըրտաւարակեց, կրօնական ազատութեան պիտակին տակ հիւստած անկարելիութեանց ցանցի մը մէջ ճմլելով եկեղեցւոյ բարգաւաճումին համար փախան ամէն շօշափելի ազատութիւնը, պարզապէս կը բացատրեն այն մտայնութիւնը, որով առգործած էր և է Հայաստանի կառավարութիւնը Հայաստանեայց եկեղեցիին հանդէպ:

Ինչո՞ւ սակայն այսպէս:

Երկու բառով մօտենա՛նք բուն խնդրոյն: Անկարելի է ըսել թէ նոր պետութեան այս ընթացքը բոլորովին արդիւնք է յեղափոխամիտ հովերէ տարուած մտածողութեան: Ընդհակառակն, պարզ է թէ անիկա

կը հանդիսանայ տեսութեան մը վրայ, որ իրեն յատուկ արամարանութիւնն ունի, և իբր այդ՝ սկզբունքի հարց մըն է նոյնիսկ:

— Եկեղեցին, իբրեւ կրօնական հաստատութիւն, ժողովուրդին ճակատագիրին ուղղութեան գործին մէջ այլ ևս չի կրնար կատարել այն դերը, զոր կը պահանջէ ժամանակին յառաջդիմական ոգին: Այդ ոգին, գիտութեան լոյսէ՛ն կ'ստանայ իր սրնունդը, մինչ Հաւատքը, որ հիմն է եկեղեցւոյ, տիրապէս հակոտնեայ շօրութիւն մըն է գիտութեան: Հայ եկեղեցին, որ պարագաներու բերմամբ երկար ատեն, դարե՛ր, վարած է Հայ ժողովուրդին ճակատագիրը, պէտք է հրաժարի և մեկուսանայ այդ գիւլքէն, որպէսզի ազգը անարդի կատարէ իր ընթացքը, քաղաքական՝ ընկել բային և քաղաքակրթական գարգացման այն ճամբուն վրայ, որ զէպի լուսոյոյն օրիւն արշալոյսը կը բացաւ:

Ահա՛ պատճառարանութիւնը, որ միաժերը կը մղէ զէպի ծանօթ ուղղութիւնը, ըստ այնմ դարձելով հայ պետական վարչութեան մեքենային անիւը:

Թէ կրօնական գաղափարը, իր քրիստոնէական բարձրագոյն բարձնումին մէջ, հակառակ է արդարեւ ժամանակին յառաջդիմական սղոյն, թէ Հաւատքն ու Գիտութիւնը ստուգիւ անհաշտ զօրութիւններ են էապէս, — ասիկա չի կրնար ըլլալ այս տոգերուն նիւթը կամ նպատակը: Կրօնի և գիտութեան արդիական ուսումն ու հասկացողութիւնը ա՛յնքան լուսարանած են այդ հարցը, ու քրիստոնէական մտածումին՝ մարդկային գարգացման գործին մէջ կատարած դերը այլ ևս ա՛յնքան ծանօթ է և հոչակուած, որ աւելորդ պիտի ըլլար հասցնողի այդ խնդրով:

Իմ գիտումս էր այս գրութեամբ մտնանել միայն սա՛ իրողութիւն թէ ինչ որ Հայ կառավարութիւնը կ'օրինադրէ մերժել Հայ եկեղեցիին՝ չէ բնաւ այն, որուն պիտի ուզէր այսուհետեւ ձգալ այս վերջինը, իրերու այն նոր կարգին մէջ, որուն բնական հետեւանքն է արդարեւ կրօնի և պետութեան անջատումը: ու ինչ որ Հայ եկեղեցին այսուհետեւ մտնուանդ պիտի ցանկար ունենալ, է ա՛յն միայն՝ որուն վրայ կը թուի թէ չուզէր կամ չի կրնար նոյն իսկ մտածել Հայ կառավարութիւնը:

Պատմական ստուգութիւն մէն է թէ Հայ եկեղեցին, մասամբ հին ժամանակներու մտայնութիւնէն ազդուած և մեծագոյն եւս մասամբ սփոյթէ պարագաներէ հարկադրուած, Հայ իրականութեան մէջ երկար դարեր կատարեց պաշտօն մը, որ, եթէ բոլորովին ժխտու մը չէր իր հոգեւորականներ կարգերին, չէր նաեւ սակայն իր կրօնական նկարագրին կատարելապէս համապատասխան ուղղութիւն մը. վաանդի ազգային ինքնութեան պահպանումի, կամ, այսպէս ըսենք, ազգային վերականգնութեան այն գործը, զոր այս կամ այն կերպով կամ չափով իրականացուց ան միշտ, վերջապէս աւելի քաղաքական քան կրօնական ստորոգելիք մը կը յատկանշէ:

Ան կատարեց այդ պաշտօնը, որքան բնազդական հարկադրութեամբ մը, նոյնքան նաեւ բարոյական պատասխանատուութեան մը խորունկ և պայծառ զգացումով, որպէսզի ամենի հովերէ զարնուած ցեղ մը իսպառ չկորսնցնէ իր ճակատագրին ճամբան. որպէսզի ո՛չ ճշմարտութեան համար, որուն աղնուազոյն ձեւը իր հոգիին հրայրքն ու կրօնքը եղած էր և ո՛չ քաղաքակրթութեան համար՝ որուն չորը շատ աւելի վաղուց նշուելի էր իր նայուածքին մէջ, անկեղծ չի գաւնար զեղջուած՝ քննուած քանակութիւն մը:

Ու—պէտք է արգարութեան հատուցանել իր իրաւունքը—ան կատարեց այդ պաշտօնը, պարտախնդրութեան մը լեցունդ վիտակցութեամբը, նուիրումի և նահատակութեանց այնպիսի հոգիով մը, որ Ազգին կեանքին անկորուստ պահպանման հզօրագոյն երաշխիքը եղաւ:

Պատմութեան և բանականութեան գէժ պիտի մեղանշէինք պարզապէս, եթէ չկորենայինք ըմբռնել թէ հայութիւնը իր գոյութեան համար ո՛րչափ ինչ կը պարտի Հայաստանեայց եկեղեցիին:

Հիմակ սակայն, որ նոր հորիզոնի մը վրայ բացուած է վարագործը, երբ հայութեան ազգային քաղաքական և ընկերային առաջնորդութեան գործը ստանձնած է իւրական և իրաւական ստորոգելիքներով օրինադրուած պատասխանատու իշխանութիւն մը, ազգային կառավարութիւնը, տարակոյս չկայ թէ ազգային եկեղեցին մեկուսացած է այլ ևս ազգային վերականգնու-

թեան իր դարաւոր-ուժամանակեայ և հարկադրեալ պաշտօնէն, հոգեւորական երկայթի ներքե յաճախ քաղաքական արժէք ներկայացնող «ինքն ըստ ինքեան անմիտքան», այսինքն հակասական այն դիրքէն, զոր յանձն էր առած մի միայն յօգուտ ազգութեան դադախարին: Ու չեմ կարծեր որ գտնուի այսօր գիտակից հայ եկեղեցական մը, որ զժողովին զրութեան այս շրջումէն, որ Հայ եկեղեցիին համար ցանկայ այսուհետեւ «է-է-է» տիպոգոն ու հանգամանքը, որ բացարձակապէս ժըխտու մը պիտի ըլլար եկեղեցւոյ ինքնութեան և անկախութեան սկզբունքին:

Պարզ է ուրեմն հարցը. Հայ եկեղեցին բնականօրէն զտրուած է Հայ ազգային իրականութեան մէջ քաղաքական գործօն մը ըլլալէ:

Անտեղի է կասկածի՛լ իսկ այս մասին, հետեւաբար և անհարկի՛ ու է տնօրինութիւն, որ կը ձկտի այսպիսի վիճակի մը կարծեցեալ վերստեղծումն արգիլել:

Բայց անով չի վստահուիր խնդիրը:

Հայ եկեղեցին կայ և պիտի մնայ. անկեղծ պէտք է շարունակել իր գոյութիւնը, այսուհետեւ կատարելու համար իր բո՛ւն պաշտօնը, կրօնական առաքելութեան՝ հոգեւոր դաստիարակութեան և միսիթարութեան իր գործը այն ժողովուրդին մէջ, որ իրենք եղած է միշտ, և որո՛ւնք պիտի ըլլայ ինչ շարունակ:

Հայ եկեղեցին Հայ ժողովուրդին մէջ այսուհետեւ այդ պաշտօնը, այդ գործը միայն պիտի կատարէ այլամիտօրէն, իր պարտականութիւնն է տոկիւս. ոչ ոք կրնայ ստնել զայն իրմէն:

Կարելի չէ երեւակայել ժողովուրդ մը առանց կրօնական կեանքի. ու Հայութեան կրօնքը—ինչ որ ալ ըլլայ ազգին ներկայ քաղաքական դրութիւնը, իրերու վախճանը ո՛ր որ ալ յանգի այդ գետինին վրայ—է՛ և պիտի մնայ Քրիստոնէութիւնը, իր ուղիով և վարդապետութեամբը ամենէն տիեզերական և համամարդկային կրօնը ինքնին, որ նոյն առնէ անբաղդատելի առաւելութիւնը ունի՝ ժողովուրդները իր բարոյականին դրօշին տակ իրարու լծորդելով հանդերձ՝ չալլայելու անոնց ինքնութիւնը:

Արդ, Քրիստոնէութեան այն ձեւը, ու-

բուն մէջ Հայութիւնը, բարոյական յեղաշրջումի մը ենթարկուելով հանդերձ, կըրցած է պահել իր ցեղային դրօշմը և բարացումական ինքնատուրութիւնը, Հայ եկեղեցին է գերազանցապէս:

Պէտք է տարբեր անել, իբրեւ ազգին հոգեկան բարոյաւորումին ամենէն աւելի տրդիւնաւորապէս ստատորոշող ազգայնեան մին:

Ու, իբր այդ, կարենալու համար կատարել իր դերը, հարկ է որ ի վիճակի լինի ան զօրացնելու իր կազմը, ժամանակին պահանջին համեմատ շարունակելով իր պաշտօնէից կրթութեան զօրմը, շատ աւելի քան զոր իբր կէս դար առաջ սկսած էր ընել էջմիածնի և Կ. Պոլսոյ ակադեմիան հովանիին ներքեւ, բարեկարգելով իր բնմը, և կրօնական զբաղմունքներ և եկեղեցապատկան ուսմանց զարգացման համար ի գործ դնելով անհրաժեշտը, և, ինչ որ ամենէն էականն է, ի վիճակի ըլլայ ազգային ընդհանուր ժողովի գումարումով ճշդելու ազգին իղծն ու կամքը, եկեղեցւոյ վերանորոգութեան մեծ հարցի մասին՝ հայկական վերածնութեան այս նոր թուականին առջև:

Այս ամէնը ի գլուխ հանելու համար, սահայն, եկեղեցին պէտք ունի կենսական միջոցներու, պէտք ունի իր տրամադրութեան տակ գտնելու բոլոր այն դիւրաւթիւնները, զոր իրեն ընծայած էր ազգին կրօնական և եկեղեցական զգացումը. պարզ, պէտք ունի ազգին ճակատագիրը իր ձեռքին մէջ բռնած Հաստատութեան համակրութեան և քաջալերութեան:

Հայաստանի Հանրապետութեան արդի կառավարութիւնը, որ հայրենիքի վերաշինութեան և ժողովուրդին ընկերային մակարդակին բարձրացման գործին մէջ ցոյց տուաւ զօրինակ կորով և բարձր գիտակցութիւն, պիտի չուզէր ցուցնել քիչ մը աւելի բարեհաճութիւն, որպէսզի Հայ եկեղեցին, որ անցեալին մէջ աշխարհ արժանաւոր կերպով կատարեց իր դերը ազգին հանգչւոյ, շինակ և աշխարհ արժանիքով կատարէ իր պաշտօնը անոր հոգեկան առաջնորդութեան այլապէս նուիրական գործին մէջ:

Ուրիշ խօսքով, պիտի չուզէր որ Հայ ժողովուրդին կրօնական պատմութեան մէջ չյուսեցանար Բերտալմուսի Սայլին պատկերը...

Կանխիկ

ԹՈՐԳՈՒՄ ԵՊԻՍԿՈՍՈՍ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԲԱՌԱՋՆԱԿԱՆ ԴԻՏՈՂՈՒԹԻՒՆ ՍԸ

ԱՐՏԵՒԱՆ, ԱՌԱՐՏ

(ԱՌԱՐՏՈՒՆԻՔ = ԱՐՏԵՒԱՆՈՒՆԻՔ ?)

Արեւմտեան բառը իր եղակի ձևովը գործածուած է նոր կառավարման թարգմանութեան մէջ՝ անգամ մը միայն. «Հանին դեռ յարեւմտեան լեռին» (Ղուկ. Գ. 29), և կը նշանակէ՝ լեռան գագաթը կամ սեպագած մասը, Յունարէն ծփըծփ: Արեւմտեան լեռնիչները՝ Զաքարիա կաթողիկոս (Թ. Դար) և Իգնատիոս (ԺԲ. Դար)՝ այդ արեւմտեան բառը իբրեւ յատուկ անուն խմբած են, ինչպէս կ'երեւի իրենց գրութեանքին: Առաջինը կը գրէ, «Յարեւմտեան լեռին ոչ կարագին գագաթէժ անեկ դեռ» (Զեռագիր), և երկրորդը ալ՝ աւելի կը շեշտէ նոյն սխալ հասկացումները, «Ամին ի գլուխ լեռինն Արեւմտեան գագաթէժ անեկ դեռ» (Մեկն. Ղուկ. Էջ, 122): Մաղկաւորոս իշխանն անգամ նոյնը կը հաստատէ իր ԼԶ. Թուղթին մէջ (Հրատարակութիւն Կոստանեանց, Էջ 91), ուր Պառնոս, Դրմբաւանդ, Մարալան ու Մառիա լեռներուն հետ կը յիշատակէ Արեւմտեան սա՛ բառերով. «Այն որ Աստուած (կարգա՛ւ) կաշոյց չթիտուս ի վերայ Արեւմտեան լեռին»:

Միայն վարդան վարդապետ (ԺԳ. Դար) ո՛չ միայն չի գործեր այդ սխալը, այլ և մասնաւոր ճշգրտով մը կ'ուզէ լուսարանել բառին իմաստը հայերէն նման բառով մը՝ թերեւ իբրեւ համախոյ գործածելով զայն. «Հանին դեռ յարեւմտեան լեռին», այսինքն ի գլուխ լեռինն, յարեւմտեան (Տես, ի ԶԲ.): Գիշ յետոյ պիտի տեսնուինք այդ մասին:

Արեւմտեան արեւմտեան բառի յոգնակին կը նշանակուի արեւմտեան, և փոխարեքարք կը գործածուի՝ քարքի նշանակութեամբ, մինչ յայն լեռնի մէջ ծփըծփ, որ կը նշանակէ յոճ, փոխարեքարք նաեւ կը նշանակէ քարաճարճիւն կամ սար լեռին, եւ այլն: Գրական այս պարզ երեւոյթին առջև՝ մենք չենք տեսներ այն զարմանալի զուգայնաբանութիւնը, զոր ՏԲԹ. Թերեւսեան կը նշմարէ իր